

lizma ter njegovo oportuno in previdnejšo kritiko sovjetskega sistema. Avtorica je plastično predstavila pozitivne odzive nekaterih slovenskih in hrvaških intelektualcev na Djilasove zamisli in reakcijo najvišjega partijskega vrha. Ta je v Djilasovih člankih videl resno nevarnost, saj je Djilas s svojega visokega političnega položaja partiji odrekel nič manj kot pravico do političnega monopola. Zamisli o demokratizaciji sistema so se z Djilasovo politično odstranitvijo izkazale kot iluzorne, jugoslovanski komunisti pa so zahodnim zaveznikom razkrili svoj pravi obraz - dejansko politično in ideološko pripadnost Vzhodu.

Omeniti velja tudi referat dr. Nicka Millerja (Boise State University), ki je predstavil večplastno osebnost Dobrice Ćosića. Opozoril je, da Ćosić ni bil značilen "true believer" kot Djilas, orisal je razlike med njima ter slikovito prikazal Ćosićev odnos do Djilasovih idej. V nadaljevanju je omenil tudi transformacije oziroma, kot se je sam izrazil, "inkarnacije", ki jih je Ćosić doživljal kasneje, prvič sredi šestdesetih in nato v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Literarnoteoretski prispevek o Miroslavu Krleži odsotnega Marijana Despalatovica (Connecticut College) je prebrala dr. Sabrina Ramet z univerze v Trondheimu, ki je panel tudi vodila. Referate sta zaokrožila konstruktivna komentarja dr. Petra Mentzela (Utah State University) in dr. Jožeta Pirjevca, sledila pa jima je zanimiva diskusija o vzrokih Djilasove transformacije in njegovi zamisli o dvostrankarskem sistemu, motivih številnih Ćosićevih spreobrnitev ter primerjava obeh osebnosti.

Poleg omenjenih panelov smo se udeležili tudi nekaterih drugih, npr. panela o postsocialističnih ali postkolonialnih kulturah z dr. Marijo Todorovo, o vključevanju balkanskih držav (Albanije, Srbije, Makedonije ter Bosne in Hercegovine) v evropske integracijske procese z dr. Johnom Lampejem in drugih. Vtis, ki se je izoblikoval tako z aktivnim sodelovanjem kot z udeležbo na panelih v vlogi poslušalke, je bil, da konferenco AAASS na eni strani bogati interdisciplinarni pristop, na drugi pa konstruktivna in bogata diskusija, ki jo v Sloveniji pogosto pogrešamo, zato je bilo sodelovanje na tej konferenci toliko pomembnejša izkušnja.

Tadeja Tomiňsek Rihtar

Konferenca Metodija Šatorov - Šarlo i negovoto vreme (1897-1944). (Skopje 23. in 24. novembra 2005)

Konferenco o osebi, ki je bila v novejši jugoslovanskem komunističnem zgodovinisju mnogokrat označena skrajno negativno, o makedonskem narodnem revolucionarju, komunistu in pomembnem funkcionarju Komunistične internacionale Metodiju Šatorovu-Šarlu, je organiziral Institut za nacionalna istorija iz Skopja. Na njej je bilo predstavljenih 29 referatov, ki so jih podali referenti iz Makedonije, Bolgarije, Poljske in Slovenije (podpisana o odnosu slovenskih komunistov do makedonskega narodnega vprašanja). Vsebinsko je bila tematika konference koncipirana dvosmerno. Na eni strani so referati razčlenjevali položaj makedonskega naroda v obdobju med obema svetovnjima vojnima in med drugo svetovno vojno, ki

ga je opredeljevalo bivanje Makedoncev v okviru štirih državnih skupnostih in narodnostno zatiranje. Izhajajoč iz nakazanega nerešenega nacionalnega vprašanja pa so na drugi strani referati analizirali dejavnost in pomen Metodija Šatorova pri reševanju makedonske nacionalne problematike.

Na konferenci so bila v ospredju naslednja vprašanja: odnos balkanskih komunističnih partij in Kominterne do makedonskega nacionalnega vprašanja, vloga Metodija Šatorova v narodno revolucionarnem gibanju Makedoncev - VMRO(ob), njegovo delovanje v Kominterni (1929-1934) in v Komunistični partiji Jugoslavije po vrnitvi iz Pariza leta 1939, odnos KPJ do Šatorova v obdobju 1939-1941, mesto Šatorova v zgodovinski zavesti, kakršno je ustvarila in potrdila partijska elita na primer na prvih povojnih kongresih KPJ in Komunistične partije Makedonije, s čimer je bila utrjena do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja negativna ocena njegovega delovanja, ki je bilo označeno za "izdajalsko, sabotersko, kontrarevolucionarno, nacionalšovinistično" itd.

Na konferenci so bili referenti precej enotni v oceni, da je bil glavni cilj Metodija Šatorova izbojevati samostojno državo Makedonijo, ki bi združevala ves makedonski narod. Njegov koncept reševanja makedonskega nacionalnega vprašanja naj bi bil glavni vzrok porajajočim se konfliktom, saj so bile njegove ideje nesprejemljive za tedanja vodstva balkanskih komunističnih partij.

Povsem v ospredju razprav je bila analiza delovanja Šatorova v letu 1941, ko je kot sekretar pokrajinskega komiteja komunistične partije v Makedoniji in kot član centralnega komiteja KPJ prišel v spor z vodstvom KPJ, kar je rezultiralo v njegovi izključitvi iz KPJ avgusta 1941. Na osnovi analiz konkretnih obtožb, ki so privedle do eliminacije Šatorova in njegovih sodelavcev, so na konferenci prevladale ocene o skonstruiranosti obtožb. Da je v veliki meri šlo za neresnične obtožbe med drugim potrjuje že samo dejstvo, da Šatorovu ni bilo omogočeno razčistiti očitana mu dejanja in ravnanja pred posebno partijsko komisijo, za kar si je sam prizadeval in, da je zahteval arbitražo celo pri samem vodstvu Kominterne. Nekatere obtožbe so bile na konferenci nesporno ovržene kot netočne oziroma klevetniške. Med takšne sodi npr. očitek o sabotiranju organiziranja oboroženega odpora proti bolgarskemu okupatorju, čeprav so makedonski komunisti v času, ko je bil Šatorov še sekretar pokrajinskega komiteja, organizirali zbiranje orožja, izvedli na desetine sabotažnih akcij, organiziran pa je bil tudi Skopski odred. Vse to je bilo z obtožbo Šatorova zanikano, vstajniško lovoriko pa si je prisvojilo novo vodstvo KPJ v Makedoniji. Tako je postal žrtev manipuliranja z zgodovinskimi dejstvi po vojni tudi dan vstaje, ki so ga Makedonci praznovali šele na 13. oktobra. Glede obtožbe o samovoljni priključitvi komunistične partije v Makedoniji k bolgarski komunistični partiji je bilo slišati ocene, da je šlo predvsem za povezovanje in sodelovanje makedonskih komunistov z bolgarskimi, ne pa za popolno podreditev, saj je makedonski pokrajinski komite še naprej vzdrževal zveze s centralnim komitejem KPJ in izvrševal njegove direktive.

Vsekakor ostaja ozadje odstranitve Metodije Šatorova še naprej nepojasnjeno. Tudi dr. Mile Mihajlov, ki je na konferenci predstavil enega od pomembnih dokumentov za razčiščevanje tega vprašanja, namreč obširno poročilo Metodija Šatorova izvršnemu komiteju Kominterne z dne 16. septembra 1941, se npr. sprašuje, kdo je stal za to odločitvijo: izvršni komite Kominterne, centralni komite Delavske partije Bolgarije, centralni komite KPJ ali osebno Josip Broz-Tito? Po mnenju ne-

katerih naj bi bila tudi smrt Šatorova 4. septembra 1944 v Bolgariji ob spopadu s fašističnimi oboroženimi silami enigmatična. Vendar bolgarski zgodovinar dr. Ilija Stefanov, ki proučuje delovanje Šatorova v Bolgariji v času vojne, teh špekulacij ni potrdil.

Na posvetu je prišla jasno do izraza težnja po rehabilitaciji Šatorova, a je v bogati diskusiji bilo slišati tudi opozorila, da je potrebno vlogo Šatorova ocenjevati v luči kontinuitete makedonske nacionalne misli in prizadevanj za osvoboditev ter se izogibati nacionalnemu romantizmu. Zaradi želje ovrednotiti vlogo Šatorova pri reševanju makedonske nacionalne problematike je bil nekoliko v ozadje potisnjen celovitejši oris njegovega delovanja v komunističnem gibanju, kateremu je pripadal od leta 1920 ter bil med drugim član centralnega komiteja bolgarske komunistične partije in pomemben funkcionar Kominterne. Glede primerjave situacij v Sloveniji in Makedoniji so bile večkrat poudarjene ugotovitve o povsem različnem stališču Josipa Broza - Tita oziroma CK KPJ do reševanja makedonskega in slovenskega nacionalnega vprašanja, saj je jugoslovansko partijsko vodstvo v prvem primeru imelo v vidu le vardarski del Makedonije, medtem ko je glede Slovencev poudarjalo njihovo pravico do združitve.

Vida Deželak Barič